

NARODOWY FOTOKORPUS JĘZYKA POLSKIEGO

Oddział w Warszawie

Studia i Materiały

pod redakcją Jana Wawrzyńczyka i Piotra Wierzchońia

1

Jan Wawrzyńczyk

**Magyar nyelv, irodalom és kultúra
a www.nfjp.pl honlapon**

Warszawa 2016

Copyright © by Jan Wawrzyńczyk

Fordította: Robert Wołosz

Kiadó:

Mila Hoshi

Warszawa 2016

ISBN 978-83-939543-7-7 (edition in Hungarian)

Első kiadás. Terjedelem 0,41 ív. A papírváltozat 10 példányban készült,
+ az elektronikus változat (elérhető az Interneten)

Lengyel, magyar – két jó barát...

E brossúra címében említett honlap 2015-ben került fel az Internetre. Ezen az oldalon lesz elérhető a *Lengyel Nyelv Nemzeti Fotokorpusza* (*Narodowy Fotokorpus Języka Polskiego*), a továbbiakban: LNyNF.

Az LNyNF a már hosszú évek óta működő, tudományos körökben ismert és elismert korpusztani vállalkozásoktól eltérően a lengyel szókincs fotodokumentációját fogja végezni. A fotolexikográfia, amely az alkalmazott nyelvtudomány szubdiszciplinája, már rendelkezik tudományos eredményekkel és gyors ütemben fejlődik¹.

A Korpusz a tervek szerint négy kronologikus részből fog állni:

1773 – 1800,
1801 – 1900,
1901 – 2000,
2001 – napjainkig.

A 2014-től 2017-ig tartó szakaszban munkánk a forrásdokumentumokra összpontosul – a 20. századi nyomtatott szövegekre, melyek közé kerülnek a 19. századi szövegek reprintjei is. E források összeállított listája számszerűen meghaladja a Witold Doroszewski által szerkesztett 11 kötetes *Słownik języka polskiego* (*A lengyel nyelv szótára*) felhasznált műveink jegyzékét.

Stanisław Dubisz szerint a 19–20. században a lengyel nyelv lexikai készlete kb. 300 000 egységet ért el² – a kutató egység alatt szavakat és frazeologizmusokat ért³. Az LNyNF munkálatainak kezdetén úgy terveztük, hogy a fotocitografikus eljárással csak a 20. században kb. 300 000 szót és frazeologizmust dokumentálunk, még hozzá úgy, hogy az anyag kiválogatásánál előnyben részesítjük azokat az egységeket, amelyek nem kerültek be a legfontosabb lengyel értelmező szótárakba (a Linde által szerkesztett szótártól kezdve Dubiszéig).

Az LNyNF alapját adó dokumentumok közül jelentős részt tesznek ki azok, amelyeket korábban nem használtak fel a lengyel szókincs feldolgozói. Ezáltal a korpuszunk friss anyagot biztosít mindazoknak, akik tanulmányozzák a magyar nyelvet vagy a magyar–lengyel nyelvi, irodalmi és kulturális viszo-

¹ A fotolexikográfia kezdetei Piotr Wierchoń nevéhez kapcsolhatók (vö.: Wierchoń 2008), aki ez után a fotodokumentációs feldolgozások fő „szállítója” lett az általam tervezett, *Depozytorium leksykalne języka polskiego* [*A lengyel nyelv lexikai tárhelye*] című több kötetes sorozatba. A sorozatot a Varsói BEL Studio adja ki. 2014-től ugyanebben a kiadóban jelentem meg a *Fotocytografia polska* [*Lengyel fotocitográfia*] című kiadványsorozatot, amely kizárólag az én lexikális eredményeimet mutatja be.

² S. Dubisz, „Życie” wyrazów, [in:] „Poradnik Językowy” (Warszawa) 2014, 6: 132.

³ Ibidem.

nyokat. Ezek az anyagok hiányoznak a korábban publikált, érdemes hungarológiai kiadványokból.

Az LNyNF a lexikális egységek keresését nemcsak az eredeti lengyel szövegekben végzi, de felhasznál számos olyan szöveget is, amelyeket idegen nyelvekből fordítottak lengyelre. Elsősorban – és ez rendkívül fontos – a világ szépirodalmi remekműveinek fordításait vizsgálja. Ezek a fordítások igen gyakran a fordítóművészet mestereinek tollából származnak.

E kategória magyar művei közül az LNyNF-ben többek között Petőfi Sándor, Jókai Mór, Madách Imre, Mikszáth Kálmán alkotásait is megemlíthetjük. Tehát az LNyNF anyagai azok számára is hasznosak lehetnek, akik kritikai, összehasonlító stb. munkákat írnak a lengyel fordításokról és a magyar irodalom lengyelre fordításának mikéntjéről.

Műhelyünkben nemcsak szépirodalmi művekkel foglalkozunk, hanem ezeken kívül publicisztikával, emlékiratokkal, levelekkel és tudományos szövegekkel is. Ezek sok lexémát: hungarizmusokat, tükörszavakat, magyar nyelvű betéteket, idézeteket tartalmaznak (pontosabban szólva: rejtenekeket), olyanokat, amelyek nem kerültek be egyetlen idegen szavak szótárába sem. E szótárak anyagait egészíti ki és fejleszti tovább az LNyNF. Különböző enciklopédiák, lexikonok, etimológiai és más szótárak tartalmaznak magyar eredetű lexikális anyagot – korábbi publikációkban már volt szó róluk (vö.: Wawrzyńczyk J. 2013-2015). Feldolgozásra és leírásra várnak a 19. századi lexikonok hungarizmusai, első sorban a 28 kötetes Orgelbrand-féle lexikon anyaga (Varsó, 1859-1868). A 21. századi kiadványok közül érdemes figyelmet szentelni a PWN kiadó által megjelentetett fontos, 31 kötetes Nagylexikonnak (*Wielka encyklopedia PWN*, Varsó, 2001-2006).

Az LNyNF más lengyel nyelvű korpuszoktól eltérően a szövegekről szóló szövegekből is bőségesen merít adatokat. A metainformációkra gondolunk itt (azaz a más szerzők munkáira való bibliográfiai utalásokra), amelyeket a szócikkeknel külön szekcióban jelenítünk meg – azon a részen kívül, amelyet a fotocitátumoknak (fotóidézeteknek) tartunk fenn. Ha egy úgymond „idegen” címszóhoz, amelyet más kutatók fedeztek fel, nem találunk saját idézetet, akkor ez a mező – valószínűleg ideiglenesen – üres marad, de az általunk közölt bibliográfiai adat fontos információvá válik az LNyNF felhasználói számára. Két-szeresen fontos: (1) igazolja az adott címszó létezését a lengyel nyelvben és (2) megőrzi más kutatók erőfeszítéseit, akik már előttünk rájuk találtak⁴.

⁴ A tudományos publikációk 20. században tapasztalható gyors növekedése oda vezetett, hogy az ezek tartalmát ismerő emberek száma – vagy olyanoké, akiknek tudniuk kellene, mi van bennük – drámai mértékben csökken. Az LNyNF-ben olyan információk is fellelhetők, amelyek korrigálják a szakirodalomban terjedő, egy-egy szóra, kifejezésre, terminusra vonatkozó véleményét (lásd pl.: **frazem, konsytuacja**).

Az LNyNF egyik feladata a lengyel szókincs kronologizációjának rend-behozatala, ugyanis ezt a témát a polonisták nemzedékeken keresztül nagyon elhanyagolták (vö.: Wierzchoń 2008). Az ún. újlengyel korszak (okres nowopolski – ezt általában a 18. század utolsó negyedétől 1939-ig tartó időtartamban határozzák meg) lexicája véglegesnek mondható kronológiai listájának elkészítése még mindig a jövő zenéje, de mára már több ismert datálást sikerült megkérdőjelezni, amelyeket igen gazdag szakirodalomból ismerünk. Természetesen ezek az újradatálások a magyar jövevényszavakra is vonatkoznak.

Az LNyNF-ben kihagyhatatlan elemként bevezetünk egy igen hasznos új-donságot – olyasmit, ami nincs benne más lengyel nyelvű korpuszokban, és amelynek fontosságát ki kell hangsúlyozni. Ez a nyelvi, irodalmi és kulturális viszonyokat kutató szerzők eredményeinek bemutatása. A „címszótári” szinten történeti jegyzékbe vételhez (regisztráláshoz) szigorú ellenőrzés kapcsolódik, és a korábbi első felbukkanásokkal kapcsolatos cáfolatokhoz vezet (abban az anyagban, amit sikerült megmenteni a felejtéstől, természetesen hungarizmusok is fellelhetők).

Ezen kívül elkerülhetetlen a lengyel értelmező szótárak címszavainak gondos átfésülése, amely túlmutat az általánosan ismert és már felhasznált szótári kánonon (*Lindétől Dubiszig*).

A hungarizmusoknak már van saját szakirodalmuk (elsősorban Robert Wołosz 1989-ben megjelent tanulmányát – *Magyar jövevényszavak a lengyel nyelvben – Wyrazy węgierskie w języku polskim* – kell megemlítenünk). Feltétlenül szükség van a további regisztrálásra és a lexikai tények forrás szintű dokumentálására. Az LNyNF-ben aprólékosan feljegyezzük a tulajdonneveket, a szavak alakí ingadozását, a grafikai (helyesírásbeli) és a morfo(no)lógiai befogadás szakaszait, a konnotációkat, a denominális derivátumokat, az irodalmi névadást, az állandósult szókapcsolatokat. A tükörszók, idegennyelvi hatások, egyéni nyelvhasználat és más nyelvi formák, amelyek a magyar nyelv hatására jöttek létre a szokásos jövevényszavak mellett, egy nagy nyelvi adatgyűjteményt alkotnak, és igazolják a lengyel–magyar nyelvi kapcsolatokat (kapcsolatokat, azaz szavak és tárgyak, tárgyak és szavak cseréit). Vö. a mi adatainkban fellelhetőkkel.:

Angyalföld 📖 Kertész I. 2006: 183

Béke Przekrój⁵ 1964, 980: 2

bethlenowski 📖 Darvas J. 1978: 35

bikavér 📖 Márai S. 2004: 28 [‘bor’]

Bocskay Márai S. 2008: 111

⁵ A használt rövidítések feloldását ebben az összeállításban nem közlöm; teljes listájuk már elérhető a www.nfjp.pl honlapon.

budański 📖 Wracam do domu po północy niema ulicą budańską, pod roz-
gwieżdżonym niebem. <Márai S. 2004: 71>
Csontváry 📖 Snopek J. 2010: 217
czterdziestofillerówka 📖 Kovács I. 2002: 46
Erzsi 📖 Kovács I. 2002: 54
Etus 📖 Márai S. 2008: 143 [az Etelkából]
Fancsikó LnaŚw 1986, 4: 136
Géza 📖 Kertész I. 2008: 23
Górne Węgry Halász Z. 1989: 40 [‘a mai Dél-Szlovákia’]
gulaszowy komunizm Roguska M. 2012: 104
Gyula 📖 Kovács I. 2002: 89
HÉV 📖 Márai S. 2004: 94 [‘helyierdekű vasút’]
hold Boldizsár I. 1964: 84
Hungaria ESWO 1939
hungariada 📖 Ślaski J. 1991: 289
Ilonka 📖 Kertész I. 2008: 31
jednopenkówka Márai S. 2004: 9
Jóska Kovács I. 2002: 91
Józsi 📖 Esterházy P. 2008: 160
Keczkemet Boy-Żeleński T. 1 (1956): 325
Klari 📖 Kovács I. 2002: 91
labanc Esterházy P. 2008: 21; KWnet 2015, 18: 13
labancowaty 📖 Esterházy P. 2008: 47
labancowski 📖 Mój ojczulek został pułkownikiem regimentów labancowskich
/.../. <Esterházy P. 2008: 47>
lendzielski 📖 WE PWN 15 (2003): 447
Levente Darvas J. 1978: 117
Lojzi 📖 Illyés G. 1978: 86
Márai Zwolińska B. 2011
Mocsnek 📖 Kovács I. 2002: 143
niemiecko-nilaszowski 📖 Darvas J. 1978: 124
nilaszowiec 📖 Darvas J. 1978: 137
palinka Ss+
Pesterzsébet Márai S. 2008: 54 [‘budapesti városrész’]
peszteński 📖 *zegary* „*peszteńskie*” <Esterházy P. 2008: 363>
pogacza Márai S. 2004: 107
Pozsony Halász Z. 1989: 16 [‘Bratislava magyar neve’]
segedyński 📖 Gion N. 1985: 79
septemvir Márai S. 2004: 110
strzałokrzyżowiec Márai S. 2004: 36 def.
subpersonalny 📖 Kertész I. 2006: 37
Széphalom Márai S. 2004: 310
Tibi Pászt P. (wyb.) 2010, 1: 232

Törökówna 📖 Gion N. 1985: 67
tukańczyk 📖 Gion N. 1985: 25
tukański 📖 Gion N. 1985: 25
Zichy Illyés G. 1978: 57
zmadziaryzowanie 📖 Gion N. 1985: 167
Zoli 📖 Pászt P. (wyb.) 2010, 1: 234
Zsuzsi 📖 Kertész I. 2008: 31
Zugliget Márai S. 2004: 117 [‘budai városrész’]
zwęgrzenie 📖 Illyés G. 1978: 57
zwęgrzyc 📖 Illyés G. 1978: 57

Lentebb közlöm az LNyNF forrásjegyzékéből kiválasztott példákat, amelyek illusztrálják a magyar szépirodalmi szövegek lengyel fordításainak, valamint a lengyel tudományos és publicisztikai művek sokféleségét. Ezeket vizsgáljuk, keresve a lengyel–magyar viszonyokra utaló lexikális jeleket (köz- és tulajdonneveket, egy- és többtagú struktúrákat). E jeleket igyekszünk gyűjteni és a lehető legnagyobb számban digitálisan regisztrálni. Minden esetre szeretnénk egy olyan dokumentált gyűjteményt létrehozni, amely jelentősen túllép a hungarológia és polonisztika eddig ismert érintkezési pontjain.

- Achmatowicz-Otok**, Anna, Otok, Stanislaw 1968. Węgry wczoraj i dziś, Warszawa : PZWS
Artowicz, Elżbieta 2003. Morfosyntaktyczny model języka w dawnych gramatykach węgierskich od Jánosa Sylvestra do Ferenc Verseyhgyego, Warszawa : Katedra Hungarystyki UW
Babits, Mihály 1983. Kalif Bocian, przeł. Sz. Woronowicz, Kraków : Wyd. Literackie
Berecz, János 1982. Kontrewolucja piórem i bronią 1956, przeł. M. Kłoczko, Warszawa : KiW
Boldizsár, Iván 1964. Urodziny, przeł. H. Linsenman-Kwaśniewska, Warszawa : Czytelnik
Csapláros, István (red.) 1978. Endre Ady 1877-1919. Eseje i studia o poezji i publicystyce E. Ady’ego. Materiały sesji naukowej [...], Warszawa : WIK
Csapláros, István (red.) 1978. Studia z dziejów polsko-węgierskich stosunków literackich, Warszawa : Katedra Filologii Węgierskiej UW
Csapláros, István (wyb.) 1971. Kocham twój kraj. Antologia wierszy węgierskich o Polsce, Kraków : Wyd. Literackie
Csapláros, István (zebr.) 1986. Bratankowie w krzywym zwierciadle. Antologia anegdot polsko-węgierskich i innych historyjek czasem wierszem pisanych, Warszawa : LSW
Csapláros, István 1961. Sprawy polskie w literaturze węgierskiej epoki Oświecenia, Warszawa : UW

- Csapláros, István** 1963. Zarys elementarnej gramatyki języka węgierskiego, wyd. 2 zmien., Warszawa : PWN
- Csapláros, István** 1964. Kraszewski a Węgry, Warszawa : LSW
- Csoóri, Sándor** 1986. Podróż w półśnie, przeł. E. Cygielska //LnaŚw 1986, 4: 107-126
- Darvas, József** 1978. Miasto na grzędawisku, przeł. A. Mazurkiewicz, Warszawa : Czytelnik
- Déry, Tibor** 1978. Jednouchy, przeł. T. Olszański, Warszawa : Czytelnik
- Esterházy, Péter** 2008. Harmonia caelestis, przeł. T. Worowska, Warszawa : Czytelnik
- Gion, Nándor** 1985. Grał także dla łotrów. Żołnierz z kwiatem. Miód różany, przeł. K. Pisarska, Warszawa : Czytelnik
- Gizińska, Csilla** 2005. Dramat węgierski lat 1945-1989 i jego życie na scenach polskich, Warszawa : Katedra Hungaryistyki UW
- Halász, Zoltán** 1989. Karnawał na Zamku Budańskim, przeł. A. Mazurkiewicz, Warszawa : Czytelnik
- Illyés, Gyula** 1978. Obiad w pałacu, przeł. E. M. Sperlingowa, wyd. 2, Warszawa : Czytelnik
- Kertész, Imre** 2006. Dziennik galernika, przeł. E. Cygielska, Warszawa : W.A.B.
- Kertész, Imre** 2008. Dossier K., przeł. E. Sobolewska, Warszawa : W.A.B.
- Kochanowski, Jerzy** 1997. Węgry. Od ugody do ugody 1867-1990, Warszawa : Trio
- Kopácsi, Sándor** 1981. Węgry 1956. Trzydzieście dni nadziei, Łódź : Kaktus
- Koutny, Ilona** (red.) 2004. Hungarológia: nyelv és kultúra. Hungarologia: język i kultura, Poznań : ProDruk
- Kovács, István** 2002. Lustró dzieciństwa, przeł. A. Górecka, Warszawa : Czytelnik
- Madách, Imre** 1960. Tragedia człowieka. Poemat dramatyczny, przeł. L. Kaltenbergh, Warszawa : Pax
- Márai, Sándor** 2004. Dziennik (fragmenty), przekł. T. Worowska, Warszawa : Czytelnik
- Márai, Sándor** 2008. Magia, przeł. I. Makarewicz, Warszawa : Czytelnik
- Mikszáth, Kálmán** 1967. Dziwne małżeństwo, przeł. S. Średnicki, Warszawa : Czytelnik
- Nowak, Jerzy Robert** (red.) 1987. Odkrywanie Węgier. Antologia esejów węgierskich, Kraków
- Nowak, Jerzy Robert** (wyb.) 1979. Węgierskie wyznania. Eseje i rozważania o kulturze, Warszawa : PIW
- Nowak, Jerzy Robert** 1969. Polityka WSPR a sytuacja wewnętrzna na Węgrzech, Warszawa : PISM
- Nowak, Jerzy Robert** 1971. Węgry 1939-1969, Warszawa : Wiedza Powszechna

- Nowak, Jerzy Robert** 1975. Węgry 1939-1974, wyd. 2 zmien. i uzup., Warszawa : Wiedza Powszechna
- Nowak, Jerzy Robert** 1978. Polityka kulturalna WSPR w latach 1968-1977, Warszawa : PISM
- Nowak, Jerzy Robert** 1980. Węgry – reforma gospodarcza i demokracja socjalistyczna, Warszawa : Instytut Podstawowych Problemów Marksizmu-Leninizmu KC PZPR
- Nowak, Jerzy Robert** 1980. Węgry bliskie i nie znane, Warszawa : Iskry
- Nowak, Jerzy Robert** 1981. Węgry. Trudne lata 1949-1956, Warszawa : Sigma
- Nowak, Jerzy Robert** 1984. Węgry – wychodzenie z kryzysu 1956, Warszawa : KiW
- Nowak, Jerzy Robert** 1987. Geneza i pierwsze lata demokracji ludowej na Węgrzech 1944-1948, Warszawa : Instytut Krajów Socjalistycznych PAN
- Nowak, Jerzy Robert** 1988. Węgry. Burzliwe lata 1953-1956, Warszawa : Almapress
- Nowak, Jerzy Robert** 1991. Europejska polityka Węgier, Warszawa : PISM
- Nowak, Jerzy Robert** 2015. Węgierska droga do zwycięstwa. T. 1-2, Warszawa : MaRoN
- Nowak, Jerzy Robert** 2015a. Zwycięskie walki Viktora Orbána //KwNet 18: 13
- Nowak, Jerzy Robert** (wyb.) 1987. Odkrywanie Węgier. Antologia esejów węgierskiego, przeł. E. Cygielska-Guttman, Kraków : Wyd. Literackie
- Pászti, Patrícia** (wyb.) 2010. Kozłowie. Antologia nowego dramatu węgierskiego. T. 1-2, przeł. J. Jarmołowicz, E. Sobolewska, Kraków : Panga Pank
- Petőfi, Sándor** 1869. Wojak Janosz, przeł. W. Sabowski, Kraków : Nakł. Tłómacza
- Petőfi, Sándor** 1882. Oko za oko ząb za ząb, Warszawa : Biblioteka Romansów i Powieści
- Petőfi, Sándor** 1930. Poezje wybrane, przeł. A. Gawroński, Kraków : Gebethner i Wolff
- Pilinszky, János** 1986. Zapiski z datą, przeł. J. Snopek //LnaŚw 1986, 4: 90-100
- Reychman, J.** 1951. W sprawie zapożyczeń węgierskich w polszczyźnie //JPoL 31, 5: 203-211
- Reychman, Jan** (red.) 1969. Studia z dziejów polsko-węgierskich stosunków literackich i kulturalnych, Wrocław : ZNiO
- Roguska, Magdalena** 2012. Los niespełniony. O poszukiwaniu tożsamości w węgierskiej prozie kobiecej, Warszawa : Katedra Hungarystyki UW
- Schubert, G.** 1983. Ungarische Einflüsse in den slawischen Sprachen //SlawS 4: 95-111
- Sieroszewski, Andrzej** (wyb.) 1982. Antologia współczesnego dramatu węgierskiego, Warszawa : PIW
- Śluszkiewicz, Eugeniusz** 1951. Na marginesie «Węgierskich zapożyczeń» //JPoL 31, 5: 196-203
- Snopek, J.** 1984. Badania hungarystyczne w Polsce //KNeof 31, 2: 237-241

- Snopek**, Jerzy 2010. Dojść do słonecznej strefy. Antologia współczesnej poezji węgierskiej, Warszawa : Studio EMKA
- Stachowski**, M. 2002. Uwagi o wybranych etymologiach węgierskich w języku polskim //SSHung 47, 1-2: 45-52
- Stankiewicz**, Wojciech 1967. Węgry i Madziarzy, Warszawa : KiW
- Stefańczyk**, Wiesław T. 1997. Hungaryzmy leksykalne w języku Polonii węgierskiej //E. Umińska-Tytoń (red.), Interferencje w językach i dialektach słowiańskich, Łódź : UL: 200-204
- Szabó**, Magda 1965. Powiedzcie Zsófiце..., przeł. A. Sieroszewski, Warszawa : Czytelnik
- Szabó**, Magda 1976. Pilat, wyd. 2, przeł. O. Wybranowska, Warszawa : PIW
- Ślaski**, Jan 1987. Wokół literatury włoskiej, węgierskiej i polskiej w epoce Renesansu (Szkice komparatystyczne), Warszawa : Wydział Polonistyki UW
- Ślaski**, Jan 1991. Wokół literatury włoskiej, węgierskiej i polskiej w epoce Renesansu. Szkice komparatystyczne, Warszawa : UW
- Wawrzyńczyk**, Jan 2013-2015. 250 tysięcy ciekawych słów. Leksykon przypomnień. T. 1-6, Warszawa : BEL Studio
- Wierchoń**, Piotr 2008. Fotodokumentacja, chronologizacja, emendacja. Teoria i praktyka weryfikacji materiału leksykalnego w badaniach lingwistycznych, Poznań : Instytut Językoznawstwa UAM
- Wierchoń**, Piotr 2014. Depozytorium leksykalne języka polskiego. T. 11-40. Fotosuplement do Słownika warszawskiego, Warszawa : BEL Studio
- Wołosz**, Robert 1989. Wyrazy węgierskie w języku polskim //SSHung 35, 3-4: 215-317
- Woronowicz**, Szczepan 1986. Miklós Szentkuthy – szkic do portretu //LnaŚw 1986, 4: 78-89
- Woroszyński**, Wiktor 1987. Dziennik węgierski 1956 z glossami 1976, 1981, 1986, Berlin : Veto
- Zaręba**, Alfred 1951. Węgierskie zapożyczenia w polszczyźnie //JPol 31, 3: 113-125
- Zdziechowski**, Marian 1933. Węgry i dookoła Węgier. Szkice polityczno-literackie, Wilno : Pogoń
- Zwolińska**, Barbara 2011. Pisać to znaczy żyć. Szkice o prozie Sándora Máraia, Gdańsk : UG